

© Jbren De Weerd

Schoolwijzer

BRECHT PELEMAN
KATRIEN VAN LAERE

Een warme transitie naar de kleuterklas

Het perspectief van kinderen als uitgangspunt

Elk jaar opnieuw maken heel wat kinderen de grote oversteek naar de kleuterklas. Dat is een bijzonder spannende gebeurtenis die niet voor elk kind even vlot verloopt. Door kinderen goed te observeren en vanuit hun perspectief stil te staan bij hoe zij die overgang ervaren, kan je als school echter heel wat doen om een warme en inclusieve transitie te realiseren. Daar hebben alle kinderen, ouders en medewerkers baat bij!

Kinderen kunnen bij ons naar school zodra ze 2,5 jaar oud zijn. Die vroege instap gaat vaak samen met onze zekerheid, bezorgdheid en vragen. Het is dan ook geen gebeurtenis van een dag. De transitieperiode begint vóór de kinderen naar school gaan en duurt tot het moment waarop de kinderen en hun ouders zich betrokken voelen bij de school en de leerkrachten dit gevoel van betrokkenheid erkennen. En dat verschilt van situatie tot situatie en van kind tot kind. Kinderen die voordien naar de opvang gingen, weten min of meer

hoe een groep kinderen werkt. Maar ook voor hen blijft het spannend. Kinderen die geen ander opvoedingsmilieu kennen dan thuis (of de burens of de familie) zetten een nog veel grotere stap.

Uit een studie in opdracht van de Europese Commissie over de rol van kinderopvang en kleuteronderwijs in het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten blijkt bovendien dat de sociale en culturele achtergrond van de gezinnen de transitie beïnvloedt¹. Kinderen die thuis een andere taal spreken dan de overheersende taal op school of kinderen die een andere culturele achtergrond hebben, kunnen bijzonder kwetsbaar

zijn omwille van de moeilijkheden die zij daardoor ondervinden tijdens de transitie naar school. Hoewel een goede en warme overgang noodzakelijk is voor alle kinderen, is ze dat dus zeker voor kinderen met een maatschappelijk kwetsbare achtergrond.

Actieplan Kleuterparticipatie

In Vlaanderen krijgt de transitie naar de kleuterklas heel wat aandacht dankzij het 'Actieplan Kleuterparticipatie' dat onderwijsminister Hilde Crevits eind 2016 lanceerde. Onder het motto 'Elke dag kleuteronderwijs telt' worden acties ondernomen om de relatief kleine groep kinderen die niet of onvoldoende aanwezig is te bereiken en hen te stimuleren ingeschreven en maximaal aanwezig te zijn in de kleuterklas. Het actieplan is ambitieus en stelt dat "kleuteronderwijs hét fundament vormt voor optimale kansen en een succesvolle schoolloopbaan". In de vooropgestelde acties moet daarom prioritair aandacht

SW

worden gegeven aan de taalontwikkeling van kleuters en jonge kinderen. Sterker, het huidige Regeerakkoord van de Vlaamse Regering stelt zich expliciet tot doel 'taalachterstand' zo vroeg mogelijk aan te pakken en maatregelen te nemen die moeten bijdragen aan de taalontwikkeling vóór de leeftijd van drie jaar. Men wil kinderen zoveel mogelijk leeransen en taalrijke ervaringen bieden en men hecht dus veel belang aan 'leren' en aan 'taal', zeker voor kinderen die thuis een andere taal spreken dan de schooltaal.

Perspectief nemen

Het valt op dat de stemmen en ervaringen van kinderen, ouders en medewerkers vaak onderbelicht zijn in de beleidsdebatten. Toch is het de moeite waard om vanuit hun perspectieven na te denken over wat een betekenisvolle invulling van kleuterparticipatie zou kunnen zijn in een diverse maatschappelijke context en hoe naar die gelijke leeransen kan worden toegewerkt. Via enkele recente onderzoeks- en praktijkontwikkelingsprojecten² brengen medewerkers van VBJK, de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek aan de UGent en het Steunpunt Diversiteit en Leren deze perspectieven binnen in het debat over kleuterparticipatie. In dit artikel nemen we het perspectief van het kind als uitgangspunt. Door letterlijk op kindhoogte, vanuit kinder-

ogen naar de organisatie van een schooldag te kijken, kunnen we immers heel veel leren over de overgang naar de kleuterschool en hoe we die zo warm mogelijk kunnen laten verlopen voor elk kind.

Gespreide instap

In heel wat scholen komen kinderen terecht in 'instapklassen' of 'zomerklasjes', waar andere kleuters van dezelfde leeftijd zijn. Aan het begin van het schooljaar is deze groep vaak nog relatief klein, maar via de 7 instapmomenten groeit deze leeftijdshomogene klasgroep aan tot gemiddeld 20 à 25 kinderen en kan dit in uitzonderlijke gevallen zelfs oplopen tot 40. Als deze nieuwe kleuters allemaal samen in een groep 'nieuwelingen' terechtkomen, waar niemand echt het reilen en het zeilen kent of voldoende beheerst, kan het snel extra overweldigend of zelfs beangstigend zijn, zeker voor kinderen die de schooltaal nog niet zo goed beheersen.

Zowel in het kleuter- als het lager onderwijs behoort de groepering van leerlingen volledig tot de autonomie van de school. Daarom kiezen sommige scholen ervoor om het aantal peuters dat tegelijkertijd instapt te beperken, of om de instap te spreiden over verschillende kleuterklassen. Ze werken dan met 'multileeftijdsklassen' waar kleuters van verschillende leeftijden samen zitten. Uit enkele voorbeelden in Vlaanderen weten we dat oudere kinderen in zulke leeftijdsgemengde groepen een belangrijke steun kunnen betekenen voor de instappers. Bovendien komen er in dit systeem per instapmoment meestal maar

één of twee instappers bij, waardoor de kleuterleerkracht meer aandacht kan geven aan de nieuwe kinderen, die vaak nog meer zorg nodig hebben. Op die manier kunnen nieuwe kinderen ook veel gemakkelijker een vertrouwensband opbouwen met hun juf of meester.

Wie is het kind?

Of je het nu gespreid aanpakt of niet, de instap van nieuwe kinderen kan je best voorbereiden. In heel wat scholen gaan kinderen en ouders vóór de eerste 'echte' schooldag al één of enkele keren wennen. Ze krijgen zo de kans om kennis te maken met de leerkracht, de kinderbegeleider³, het klaslokaal, de wc-ruimte, de speelplaats, de andere kinderen, de klaswerking, ... kortom, met het hele schoolgebeuren. Door op een veilige manier en met hun ouders in de klas aanwezig te zijn, gaan kinderen op ontdekking en bouwen ze vertrouwen op. Ook voor ouders draagt dit bij tot een geruster gevoel. Ze zien hun kind bezig en kunnen zich een voorstelling maken van hoe het kind zich in de toekomstige klas zal bewegen. En wanneer de kinderen hun ouders met de juf of meester zien praten, krijgen zij het signaal dat die best te vertrouwen is. Maar ook in de omgekeerde richting heeft deze kennismaking zin. Door een wenperiode in te lassen, kan je als toekomstige juf of meester de nieuwe kleuter al leren kennen en jezelf en je klaswerking voorbereiden op de instap. *Wie is het nieuwe kind? Wat vindt het leuk om te doen? Heeft het nood aan slaap over de mid-dag?* Die informatie is erg belangrijk. Heel wat kleuters hebben immers nog nood aan een dutje of dragen het grootste deel van de dag nog een luier. Daar is niks mis mee. Dat past bij hun eigen ontwikkeling. Door je als school open te stellen en je hierop voor te bereiden, kan je samen met ouders en partnerorganisaties, zoals een kinderdagverblijf uit de buurt, zoeken hoe elk kind het best ondersteund kan worden in de transitieperiode.

Zorgzame infrastructuur

Kinderen die voor het eerst naar de kleuterschool gaan, hebben vaak nog enkele specifieke 'zorgbehoeften' die vragen om een aangepaste infrastructuur en ruimte op maat. Ook al lijkt het op het eerste zicht

Door vanuit kinderoogen naar de organisatie van een schooldag te kijken, kunnen we veel leren over de overgang naar de kleuterschool en hoe we die zo warm mogelijk kunnen laten verlopen.

niet haalbaar om bijvoorbeeld een slaapplek op school in te richten, toch is het zinvol om daar met het schoolteam, de ouders en partnerorganisaties over na te denken. Er kan bijvoorbeeld samengewerkt worden met de buitenschoolse opvang of de kinderopvang om slaap- en rustmomenten te voorzien. De eetruimte van kinderen zou rustiger en met minder prikkels ingericht en georganiseerd kunnen worden zodat kinderen in een minder stresserende omgeving eten. Of waarom zouden we niet met de kinderen in hun eigen klas apart kunnen eten? Dan kunnen de leerkracht, de kinderbegeleider en de kinderen samen de voormiddag afsluiten met een rustige maaltijd in een vertrouwde omgeving. En nadien is er nog ruim de tijd voor speeltijd voor de kinderen en pauze voor het personeel. Heel wat kleuterscholen doen dit al zo. Die bewuste aandacht voor de omgeving komt ook van pas bij het vormgeven aan de vele 'tussentmomenten'. Op een gemiddelde schooldag brengen kinderen bijna evenveel tijd door buiten de klas als in de klas. Het gaat dan niet alleen over de speeltijden op de speelplaats, maar ook over de middagpauze in de refter, de verplaatsingen binnen en buiten het schoolgebouw, de 'gangmomenten' bij het maken van de boekentassen en het aan- en uitdoen van de jassen of het eten van een stuk fruit, de gezamenlijke wcmomenten, de voor- en naschoolse opvang, ...

Bij al deze tussentmomenten maken kinderen 'micro-transities' door, waar we als volwassene vaak niet bij stil staan. We kennen de werking goed en daarom zijn ze evident voor ons. Voor heel wat kinderen is dat niet het geval. Zeker in de beginperiode ervaren sommige kinderen de dag als verbrokkeld door de vele verplaatsingen en de verschillende

volwassenen die elkaar afwisselen. Door die overgangen telkens opnieuw op een heldere manier aan te kondigen en begrijpbaar te maken, bied je kinderen herkenbaarheid en rust. Sommige scholen gaan hier nog verder in en zorgen bij elke overgang voor een 'overlap' in het personeel. Dan begeleiden bijvoorbeeld de klasjuf en de kinderbegeleider samen de overgang naar het middagmaal en wisselt de ene de ander pas na 20 minuten af. Zo kunnen ze samen de kinderen ondersteunen bij het begin van hun maaltijd. Zo vermijd je bovendien dat kinderen lang en veel moeten wachten tijdens deze micro-transities.

Elk kind aan het woord

Het hele school- en klasgebeuren begrijpbaar maken, gebeurt natuurlijk ook via taal en de dagelijkse interacties tussen volwassene en kind en tussen de kinderen onderling. Dat aan die taal heel veel belang gehecht wordt van bij de instap in de kleuterklas, is een goede zaak. Kwaliteitsvolle individuele interacties tot stand brengen is een belangrijke opdracht in het kleuteronderwijs en heeft een invloed op de verdere schoolloopbaan. Toch is het alerminst een evidente opdracht. Zeker wanneer er in de klas een grote (taal-)diversiteit is en leerkrachten hoofdzakelijk alleen voor een relatief grote groep instappers staan, is dit een enorme uitdaging. Kinderen die thuis geen Nederlands spreken en kinderen die verbaal minder sterk zijn, lijken het in de transitieperiode moeilijker te hebben. Zij houden zich vaker in om het woord te nemen of te vragen en door de grootte van de groep worden hun pogingen om in interactie te gaan niet altijd even goed opgemerkt. Scholen proberen er op verschillende manieren voor te zorgen dat elk kind aan het woord komt en leerrijke

© Joren De Weerd

ervaringen opdoet via talige interacties. Er werd de voorbije tijd ook heel wat onderzoek gedaan naar het stimuleren van taalrijke interacties, in het bijzonder met anderstalige kinderen. Onder meer de onderzoeken van Validiv (2015)⁴, Marlies Algoet (2016)⁵ en Carolien Frijs (2017)⁶ zijn hierbij interessant. De rode draad is de vaststelling dat het benutten van de aanwezige meertaligheid verschillende voordelen en kansen in zich heeft. Zo kan het bijvoorbeeld bijdragen aan de taalontwikkeling van jonge kinderen zelf. Want, wanneer kinderen hun moedertaal goed beheersen, zullen ze ook gemakkelijker een andere taal leren. Bovendien draagt het ook bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden.

Om die thuistaal een plek te geven in de klas, worden soms ook ouders betrokken bij verschillende activiteiten zoals voorleesuurtsjes, kook- of knutselateliers, ... Al deze momenten bieden heel wat kansen op talige interacties en kennismaking met andere talen. Waar met gemengde leeftijdsgroepen wordt gewerkt, probeert men ook interacties tussen

kinderen onderling te bevorderen. Heel wat kinderen die instappen kennen vaak enkel hun eigen thuistaal. Voor hen is het belangrijk dat ze die dan ook kunnen spreken in de klas en dat er andere kinderen zijn die hun taal ook spreken. Die oudere kinderen kunnen dan helpen met vertalen, maken zaken begripbaar

en ze kunnen ook troost bieden wanneer dat nodig is.

Kindrijpe kleuterschool?

Lange tijd werd de discussie over transitie gevoerd vanuit de 'schoolrijpheid' van het individuele jonge kind. Kinderen dienden vooraf thuis of in de kinderopvang voorbereid te

worden via 'zindelijkheidstraining' of via het deelnemen aan activiteiten om 'rijp' te worden om naar de kleuterschool te gaan. Door te onderzoeken hoe kinderen zelf de transitie naar de kleuterschool ervaren, zien we dat schoolrijpheid niet zomaar tot een eigenschap van het kind te herleiden is. Immers, via de manier waarop we de overgang naar school en het schoolgebeuren zelf organiseren, hebben we een grote impact op de eerste schoolervaringen van de jongste kinderen. Het gaat dus eerder over het 'kindrijp maken' van scholen dan over het 'schoolrijp maken' van kinderen.

Om dat te realiseren is het belangrijk dat kleuterscholen een transitiebeleid hebben en kinderen, ouders, leerkrachten en kinderbegeleiders ondersteunen in de overgang naar de kleuterschool. Zo'n beleid moet zowel aan zorg als aan leren belang toekennen en toelaten in dialoog te gaan en samen te werken met ouders en met de buurt en zo aandacht besteden aan respect voor diversiteit en meertaligheid. ■

Meer info en achtergrond bij dit artikel via:

- ▶ Film: 'Over de streep. Guust, Noë en Anna-Lisa voor het eerst naar school.' (Peleman & Boudry, 2017): <https://vbjk.be/nl/publicaties/over-de-streep>
- ▶ Doctoraatsonderzoek Katrien Van Laere (2016) over zorg en leren bij de jongste kleuters: <https://vbjk.be/nl/projecten/doctoraatsonderzoek-start-kleuterschool>
- ▶ Boek: 'Meertaligheid een troef, Inspirerend werken met meertalige kinderen op school en in de buitenschoolse opvang.' (Gielen & Isçi, 2015): <http://www.meertaligheid.be/materiaal/meertaligheid-een-troef-1>
- ▶ Boek: 'Haal meer uit meertaligheid. Omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs' (Van Praag et al., 2016): <http://www.steunpuntdiversiteitleren.be/materiaal/materialen/haal-meer-uit-meertaligheid>
- ▶ Artikelreeks 'Schoolrijpe kinderen of kindrijpe scholen?' (Kleuters&ik en KIDDO) over de onderzoeken naar de perspectieven van kinderen, ouders en medewerkers op transitie naar de kleuterklas. Zie <http://www.kiddo.net/educare---voorbij-de-opsplitsing-tussen-leren-en-zorg/1027515>

1. Dumcius, R. Peeters, J. Hayes, N. Van Landeghem, G. Siarova, H. Peciukonyté, L. Ceneric, I. Hulpia, H. (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
2. Meer informatie daarover vind je op <https://vbjk.be/nl/themes/transitie>
3. De term kinderbegeleider is minder in gebruik in onderwijscontexten. Als we het over kinderopvang hebben, spreken we al langer van 'kinderbegeleiders', vanuit een waardering voor wat zij doen, dat verder gaat dan een enge kijk op 'zorg'.
4. "VALorising Linguistic Diversity", 2012-2015; <http://www.steunpuntdiversiteitleren.be/onderzoek/validiv>
5. "Maximaal Megataal"; <https://maximaal-megataal.odisee.be/>
6. "Als we 't de kinderen vragen"; <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/562084>

Brecht Peleman en Katrien Van Laere zijn als onderzoeker/projectmedewerker verbonden aan VBJK, het centrum voor Vernieuwing in Basisvoorzieningen van Jonge Kinderen en aan de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek van de Universiteit Gent.